

ÖZGE ÖZTÜRK*

GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN BİR SADRAZAM KONAĞI

Nişantaşı Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı**

GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN BİR SADRAZAM KONAĞI: NİŞANTAŞI KIBRISLI MEHMED KÂMİL PAŞA KONAĞI

Özet

Sultan II. Abdülhamid döneminde devlet ricali için Nişantaşı-Teşvikiye hattında inşa edilmiş olan paşa konakları, dönemin idari yapılanması ve temsil düzenini yansıması nedeniyle önem taşımaktadırlar. Merkezi yönetim anlayışının belirginleştiği bu süreçte paşa konakları, bürokratik hiyerarşi ile saray çevresi arasında kurulan ilişkinin mekânsal düzlemdeki karşılıklarını ortaya koymaktadır. Kibrisli Mehmed Kâmil Paşa Konağı, bu idari ve mimari çerçeve içinde dikkat çeken yapılardan biridir. Yapının plan kurgusu, mekânların işlevsel dağılımı, cephe düzeni ve iç mekân organizasyonu, II. Abdülhamid devrinde devlet adamlarına atfedilen idari görevler ile temsil amaçlı kullanımlar doğrultusunda şekillenmiştir.

Arşiv belgeleri, dönemin basın kaynakları ve mimari veriler ışığında ele alınacak olan yapı, 19. yüzyıl Osmanlı döneminden cumhuriyete dek uzanan mekânsal dönüşümü belgeleyen güçlü bir tarihsel kaynak niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada Kibrisli Mehmed Kâmil Paşa Konağı'nın tarihsel arka planı ve mimari özellikleri, Sultan II. Abdülhamid döneminin mimari tercihleri ve idari örgütlenmesi bağlamında değerlendirilmiştir. Osmanlı arşivinden elde edilen yeni belge ve bilgilerle günümüze ulaşmayan bu kültürel mirasın mimari unsurları ilk defa ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Kâmil Paşa, Ohannes Aznavuryan, Nişantaşı-Teşvikiye, paşa konakları, idari temsil, arşiv belgeleri, mimari.

A GRAND VIZIER'S MANSION THAT HAS NOT SURVIVED TO THE PRESENT DAY: THE MANSION OF KIBRISLI MEHMED KÂMİL PASHA IN NİŞANTAŞI

Abstract

During the reign of Sultan Abdülhamid II, the paşa mansions erected along the Nişantaşı-Teşvikiye corridor for high-ranking Ottoman officials emerged as prominent residential structures reflecting both the administrative order and the representational culture of the late Ottoman state. In a period marked by the consolidation of centralized governance, these mansions operated as spatial interfaces between the imperial court and the bureaucratic elite, embodying hierarchy, authority, and visibility within the urban fabric of Istanbul. Within this framework, the Mansion of Kibrisli Mehmed Kâmil Pasha stands out as a significant architectural and historical example. Its spatial configuration, functional distribution of rooms, façade composition, and interior organization were directly shaped by the administrative duties and representational expectations attributed to senior statesmen during the Abdülhamid II era. The mansion thus offers valuable insight into the relationship between architectural form and state ideology in the late nineteenth century. This study examines the Mansion of Kibrisli Mehmed Kâmil Pasha through its historical background and architectural characteristics, situating it within broader discussions of late Ottoman architectural practices and administrative organization. Drawing on archival documents, periodicals, and architectural data, the building is evaluated as a key historical source that enables the reading of spatial transformation from the nineteenth-century Ottoman period into the Republican era. Newly identified Ottoman archival materials allow, for the first time, the reconstruction and documentation of the architectural features of this cultural heritage site, which has not survived to the present day.

Keywords: Abdülhamid II, Kâmil Pasha, Ohannes Aznavuryan, pasha mansions, administrative representation, archival sources, architecture.

Giriş

19. yüzyıl konut geleneğinin gelişmiş bir uzantısı olarak değerlendirilen konaklar, dönemin toplumsal yapısı, yaşam düzeni ve mekânsal hiyerarşisini yansıtan nitelikli konut tipleri arasında yer almaktadır. Türkçe kökenli bir terim olan “konak”, büyük ölçekli ve temsil niteliği taşıyan konut yapıları tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Osmanlı döneminde inşa edilen konaklar, geniş mekânsal kurguları ve gösterişli mimari özellikleriyle sosyoekonomik açıdan üst düzeyde konumlanan bireylerin sürekli ikamet ettikleri yapılar olarak konut mimarisi içinde ayrıcalıklı bir yer edinmiştir.¹

Halk arasında kullanılan “paşa konağı”, “bey konağı”, “eşraf konağı”, “vali konağı” ve “vilayet konağı” gibi adlandırmalar, bireylerin toplumsal konumlarına ve yapıların kamusal ya da özel kullanım biçimlerine doğrudan tanımlama yapmaktadır. Bu çerçevede Türkçe kökenli “konak” sözcüğü, büyük ölçekli konutları tanımlamak üzere yerli bir kavram olarak benimsenmiştir. Konak yapıları barınma işlevinin ötesinde, toplumsal statünün mekânsal temsiline dönüşen ve kalıcılık niteliği taşıyan bir yaşam alanı olarak Türk mimarisi içinde özgün bir konumda yer almaktadır.²

Konaklar, saray ölçeğinin altında, geleneksel konut tiplerinin üzerinde konumlanan, Osmanlı İmparatorluğu'nun geç dönem yaşam kültürünü yansıtan, anıtsal nitelik taşıyan konut yapılarıdır.³ Bu konut tipinin İstanbul'da gelişim göstermesiyle birlikte “konak” kavramı, mimari terminoloji içinde yerleşik hâle gelmiştir. Konakları konut mimarisinin diğer örneklerinden ayıran temel unsur, iç mekânın belirgin işlevsel birimlere ayrılması ve mekânsal kurguda oda sayısının yüksekliğidir. Bu bağlamda konakların köşk ve yalılardan ayrımının yapılması önem taşımaktadır. Yapıların adlandırılmasında buldukları arazinin topografik özellikleri ve kent içindeki konumlanışları belirleyici rol oynamaktadır. Yalı ve köşk yapıları, aynı kültürel çerçevede içinde farklı mevsimsel ve mekânsal koşullara göre biçimlenen konut türleri olarak tanımlanmaktadır. Konaktan ayrılan bu yapılar,

sürekli ikametden ziyade yazlık kullanıma yönelik, dönemsel nitelik taşıyan konutlar olarak öne çıkmaktadır.⁴

İstanbul'da konak yapılarının kârgirleşme süreci ve varlığını koruması 1865'te yaşanan Hocapaşa yangını⁵ sonrasında hız kazanmıştır. Yangının ardından yürürlüğe giren imar düzenlemeleri ve yapı yönetmelikleri, yangına dayanıklı malzeme kullanımını ve taş/tuğla duvar sistemlerini teşvik etmiş; bu durum konut dokusunda kârgir yapıların yaygınlaşmasına yol açmıştır. 19. yüzyılın başlarına gelindiğinde Beyoğlu'nun tamamı, Tarihi Yarımada ise büyük ölçüde kârgir nitelik kazanmıştır. Buna karşılık Üsküdar, Eyüp ve Boğaziçi yerleşimleri, coğrafi konumları ve sosyal yapılarının görece durağanlığı nedeniyle 1950'lere dek ahşap yapı yoğunluğunu korumuştur.⁶ 19. yüzyılda İstanbul'da yaşanan konut dönüşümü, bütüncül bir planın ürünü olmayıp farklı dönemlerde ve ölçekte yapılan müdahalelerin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir kent mozağı durumundadır. Bu süreçte kent, merkezi bir strateji ile teknolojik yenilikler ve Batı kaynaklı yaşam biçimlerinin mekâna yansmasıyla şekillenmiştir. Fiziksel dönüşüm, uzun bir zaman dilimine yayıldığından eklektik ve çok katmanlı bir mimari yapı ortaya çıkmıştır. Görünürde düzensiz olan bu yapı, her bir bileşeninde Batı kent modelleri ve yeni inşaat tekniklerinin etkilerini yansıtmaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'un kentsel gelişimi üç ana eksende yoğunlaşmıştır: Taksim'den Şişli'ye uzanan kuzey aksı, Tophane'den Dolmabahçe'ye geçip Beşiktaş sirtlarından Nişantaşı-Teşvikiye hattına yönelen güneybatı aksı ve Taksim-Harbiye doğrultusundaki hat olarak bilinmektedir. Bu eksenler boyunca kentin topografyası, yeni ulaşım olanakları ve modernleşme sürecinin getirdiği yapı tipolojileriyle yeniden şekillenmiştir. Kent, geleneksel Osmanlı kent dokusunu korurken, Batılılaşma etkileriyle birlikte eklektik ve çok yönlü bir mimari kimlik kazanmıştır.⁷

¹ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: YEM Yayınları, 2014, 273

² Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Aydın Kitabevi, 1999, 441.

³ Selami Alan, *Sâmiha Ayverdi'nin Eserlerinde Üç Temel Mekân: Konak, Köşk ve Yalı*, Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, 2005, 34.

⁴ İsmail Orman, “Konak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, 159-161.

⁵ “Harik-i Kebir” ismi verilen Tarihi Yarımada'da yaşanan 1865 tarihli Hocapaşa yangını, dönemin diğer yangınları arasında farklı bir yere sahiptir. Yangın şehir merkezinin büyük bir bölümünü, özellikle idari ve ticari bölgesini kapsamıştır. Haliç'ten Marmara'ya kadar devlet kurumlarının ve paşa konaklarının yer aldığı şehir merkezi zarar görmüştür. Sibel Gürses Söğüt, “Modern Bir İmarî Çözümleme Denemesi: 1865 Hocapaşa Yangını”, *Mimarlık*, 406 (2019), 55.

⁶ Uğur Tanyeli, “İstanbul Mimarisinde Radikal Değişim Evresi: XVIII ve XIX. Yüzyıllar”, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Cilt 8, İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2015, 351-352.

⁷ Turgut Saner, “İstanbul Ahşap Konut Mimarisinde Üslup ve Karakter”, *Ahşap İstanbul Konut Mimarisinden Örnekler*, İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü Kataloğu 5, 2008, 64-66.

19. Yüzyılda Paşa Konakları

Osmanlı Devleti'nin ana merkezi olan Topkapı Sarayı'ndan 1856'da Dolmabahçe Sarayı'na taşınması, birçok yüksek rütbeli devlet memurunu padişahı izlemeye zorunlu kılmıştır.⁸ Özellikle Tanzimat sonrasında, Sultan III. Selim (1789–1807), Sultan II. Mahmud (1808–1839) ve Sultan Abdülmecid döneminde (1839–1861) dönemlerinde de av ve nişan talimi amacıyla kullanılan kırsal alan ve bostanlıklarda inşaat artışı dikkat çekicidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında şekillenmeye başlayan Nişantaşı ve Teşvikiye mahalleleri, başlangıçta bir askeri talimghâh alanı üzerinde kurulmuştur. Söz konusu arazinin büyük çoğunluğu II. Bayezid Vakfı'na aittir.⁹ Teşvikiyede ilk olarak III. Selim döneminde inşa edilen ahşap caminin yerine 1853 yılında yeni bir cami yapılmasıyla semt dikkat çekmeye başlamıştır.¹⁰ Konak yapımının ve inşa faaliyetlerinin yoğunlaştığı Nişantaşı-Teşvikiye bölgesinde karakol, mektep, çeşme gibi kamusal yapılar da artış göstermiştir. Sultan Abdülmecid'in Dolmabahçe Sarayı'na taşınmasıyla başlayan Nişantaşının hızlı gelişimi, Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'na geçmesinin ardından semte konakların inşa ettirilmesiyle sürdürülmüştür.¹¹

Devlet ricali, yüksek rütbeli askerler ve saray görevlilerinin bu semte yerleşmesi, kendilerine arsa tahsis edilen emlak-ı hümayuna ait konak ya da köşkler şeklinde olmuştur. Bu tahsisat ilgili devlet adamının görev süresi ile sınırlı tutulmuştur. İstisnai olarak bu yapıların bir kısmı, padişahın emri ile mülk olarak da tahsis edilen kişiye ihsan edilmiştir. Zaman içinde üst düzey devlet adamları kendi adlarına da bu bölgede yapılar inşa ettirmişlerdir.¹²

19. yüzyıl konak mimarisi tasarım ve süsleme programına bakıldığında neoklasik üsluptan

art nouveauya uzanan üslup repertuarı aracılığıyla dönemin karakteristik eklektik anlayışını ve estetik çeşitliliğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu yapı grubu, Müslüman ve Hristiyan tüccar, esnaf, sanatkâr ve bürokrat kesimleri hedefleyen bir yerleşim ve yaşam düzenini yansıtmakla beraber planlama, cephe kurgusu ve mekânsal organizasyon bakımından geleneksel İstanbul evi tipolojisinden belirgin ölçüde ayrılmaktadır.¹³

Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa

1832 yılında Kıbrıs'ta doğan Mehmed Kâmil Paşa,¹⁴ Sultan II. Abdülhamid'in idaresinde üç dönem ve Sultan II. Abdülhamid devrinden sonra bir dönem olmak üzere dört kez sadrazamlık yapmıştır. (Resim 1) "Şarki Rumeli", "Mısır ve Bulgaristan'ın bağımsızlığının ilan etmesi" ve "Avusturya'nın Bosna-Hersek ilhaki" meselelerinin görüşme süreçlerinde görev almıştır.¹⁵ 1885-1891 yılları arasında sürdürdüğü ilk sadrazamlık döneminde Mehmed Kâmil Paşa, özellikle eğitim alanında modernleşme girişimlerine önem vermiş ve azınlık isyanlarının önlenmesine yönelik politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Ermeni meselesinin tırmanışı ve Sadrazam Said Paşa'nın azledilmesi üzerine, 3 Ekim 1895 tarihinde ikinci kez sadâret makamına geçmiştir. Devlet içindeki yapısal güçlükler karşısında padişaha sunduğu reform önerilerinin kuşku uyandırması sonucunda, 7 Kasım 1895'te görevden alınmış önce Halep'e gönderilmiş daha sonra Aydın valiliğine atanmıştır.

⁸ Zeynep Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, Çev. Selim Deringil, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, 48.

⁹ Burak Çetintaş, "Osmanlı Sivil Mimarlığı Bağlamında Teşvikiye/Nişantaşı Sarayları ve Konakları", *Dolmabahçe Mekânın Hafızası*, Der. Bahar Kaya, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, 168.

¹⁰ Eylem Önal, *Teşvikiye Örneğinde Konut Üretim Süreçlerinin Değişim Eğilimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2004, 14-15.

¹¹ Yıldız Salman, "Alafranga'dan Modern'e: Teşvikiye Nişantaşı", *Dolmabahçe Mekânın Hafızası*, Der. Bahar Kaya, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2016, 118.

¹² Çetintaş, "Osmanlı Sivil Mimarlığı Bağlamında Teşvikiye/Nişantaşı Sarayları ve Konakları", 181.

¹³ Salih Salbacak, "Mütareke Dönemi İstanbul'unda Beyoğlu'nun Çok Kültürlü Yapısı ve Frej Apartmanı", *International Journal Of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 3/1, (2019), 37.

¹⁴ Mehmed Kâmil Paşa, eğitimine Kıbrıs'ta başlamıştır. Babası Salih ağa, oğlunun daha iyi bir eğitim alması için özel öğretmenler vasıtasıyla Fransızca öğrenmesini sağlamıştır. Bunu yanı sıra Arapça Farsça ve Rumca dillerini belirli bir düzeyde öğrenmiştir. Mehmed Kâmil Paşa Mısır'daki eğitiminin bir bölümünün Mısır Hidiv Abbas Paşa'nın hizmetinde bulunduğu dönemde tamamlanmıştır. Paşa, Osmanlı devletini hizmet etmeden önce Mısır'da bulunduğu Hidiv Abbas Paşa'nın emrinde muavinlik (yaverlik), mütercimlik, İngilizce muallimliği ve politika memurluğu gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. İsmail Şen, *Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa: 1832-1913*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1995, 11-12.

¹⁵ Şen, *Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa: 1832-1913*, 101.

7 Ağustos 1908 tarihinde üçüncü kez sadrazamlığa tayin edilen Mehmed Kâmil Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin artan siyasal müdahaleleri, askeri buhranlar ve kabine içi görüş ayrılıkları nedeniyle 14 Şubat 1909'da görevinden istifa etmiştir. Daha sonra Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesinde Şûrâ-yı Devlet reisi olarak görev almış ve 29 Ekim 1912 tarihinde dördüncü kez sadrazamlığa getirilmiştir. Balkan Savaşı'nın ağır koşulları, Edirne'nin kaybı ve barış müzakerelerinin çıkmaza girdiği bir ortamda gerçekleşen Bâbîâli baskını sürecinde, Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa'nın öldürülmesi üzerine istifaya zorlanmıştır. Bu gelişmeyle birlikte Kâmil Paşa'nın aktif siyasi hayatı 24 Ocak 1913 tarihinde sona ermiştir. Görevden ayrılmasının ardından devletin yönlendirmesiyle bir süre sonra doğum yeri olan Lefkoşa'ya gitmiştir. 16 Ekim 1913 tarihinde Lefkoşa'da vefat etmiş ve Arap Ahmed Paşa Camii haziresine defnedilmiştir.¹⁶

1 Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa (İ.Ü. Nadir Eseler Kütüphanesi 90850/214)

Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa'ya Konak İnşası İçin Nişantaşı'nda Arsa Tahsisi

Mehmed Kâmil Paşa'ya konak inşası için Sultan II. Abdülhamid tarafından Nişantaşı'nda 1887 yılında bir arsa ihsan edilmiştir. Söz konusu arsanın Sultan II. Bayezid Vakfı'na ait olması nedeniyle Evkaf Nezareti'nin görüş ve onayı alındıktan sonra tahsis gerçekleşmiştir.¹⁷ Teşvikiye Camii karşısında yer alan arsanın ön cephesi 50 metre, arka cephesi ise 46 metre uzunluğundadır. Arazinin toplam büyüklüğü 4.680 metrekare olup, mevcut arsanın arka kısmına 1 Ekim 1888 tarihinde 2.086 metrekare büyüklüğünde bir odunluk alanı ilave edilmiştir.¹⁸ Konuya ilişkin Hazine-i Hassa Nezareti tarafından hazırlanan belgede şu ifadeler yer almaktadır:

“Nişantaşı'nda kâin Hariciye Nâzırı Paşa hazretlerinin konakları iktisâlinde olup, haritasında gösterilen emlak-ı seniyyeden yüzü ve derinliği nâzır-ı müşârünileyh hazretlerine buyrulmuş olan mahal kadar arsanın zât-ı sâmî-i hazret-i / sadâret-penâhiye ihsân buyrulmasına mebnî senedinin sadr-ı müşârünileyh hazretleri nâmına olarak seriân bi't-tanzîm arz-ı âtabe-i ulyâ kılınması ve bu sûretle ifrâz olunacak mahallin işâreti ile mezkûr haritanın dahi iadeten takdîm-i şeref-sadr olan / irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi iktizâ-yı âlisinden bulunduğu 27 Eylül 1303 (9 Ekim 1887) tarihiyle müverrihan hâme-pîrâ-yı tanzîm olan tezkire-i âliyye-i kitâbet-penâhilerinde tebliğ ve işâr buyrulmuş / ve nâzır-ı müşârünileyh hazretlerine ihsân buyrulmuş olan mahallin elli metru yüzü ve kırk metru arkası olup mesâhasının mecmûu 4.608 metru olduğu tahkik kılınarak, bu miktar arsanın sadr-ı müşârünileyh hazretleri nâmına olarak Defter-i Hâkânî Nezâreti'nce tanzîm ettirilen / bir kitâ sened ile muharrerü'l miktar mahallin işâret ettirilerek mezkûr haritanın leffen arz ve takdîmine ibtidâr kıldığı muhit-i ilm-i âli buyruldukte emr u fermân hazret-i menlehu'l-emrindir. Fi 22 Muharrem 1305 (10 Ekim 1887).”¹⁹

¹⁷ BOA.Y.PRK.EV 1/78-1 3 Zilkade 1307 (21 Haziran 1890).

¹⁸ BOA.ML.EEM.104/13 25 Muharrem 1306 (1 Ekim 1888).

¹⁹ BOA.HH.İ. 68/30 22 Muharrem 1305 (10 Ekim 1887).

Mehmed Kâmil Paşa için tahsis edilen bu konak arsası, dönemin Çarlık Rusya'sında yayımlanan Moskovskiye Vedomosti gazetesi'nin 29 Eylül 1887 tarihli nüshasında yer almıştır. Söz konusu kayıt, Mehmed Kâmil Paşa'nın görev yaptığı dönemdeki siyasal ortam ile Paşa'nın siyasi tutumuna ilişkin kısa fakat dikkat çekici bilgiler içermesi bakımından önem taşımaktadır.²⁰

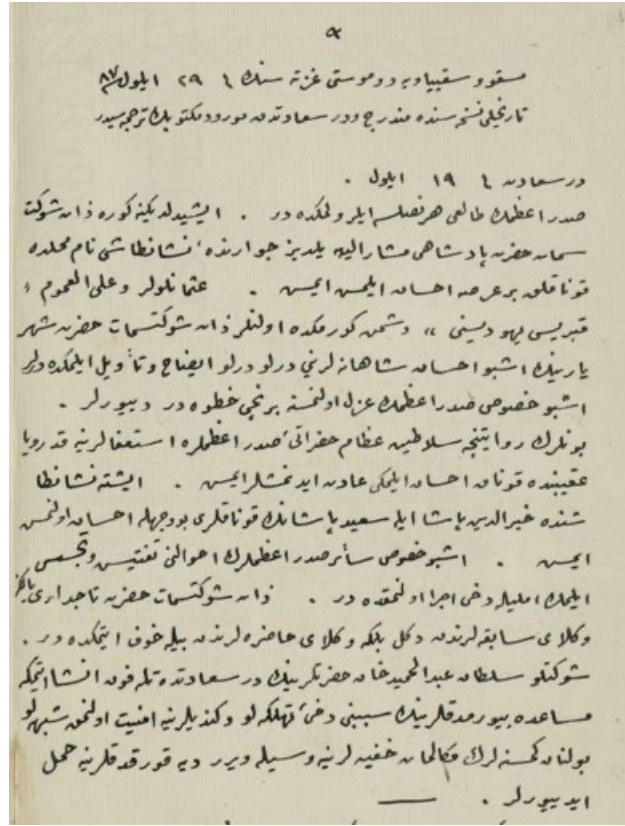
Moskovskiye Vedomosti gazetesinin İstanbul'daki muhabirinin 19 Eylül 1887'de gönderdiği bilgilere dayalı olarak hazırlanan haberde Sultan II. Abdülhamid'in Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa'ya konak yapımı için bir arsa ihsan ettiği ve bu ihsanın çeşitli dedikodulara sebep olduğu vurgulanmaktadır. Sultanın bu tür ihsanlarla devlet adamlarını kendisine bağlı tuttuğu ve kolay kontrol ettiği de açıklanmaktadır. Moskovskiye Vedomost gazetesinde yer alan haber tercüme edilerek Sultan II. Abdülhamide sunulmuştur. Osmanlı arşivinde mevcut olan bu metinde şu ibareler geçmektedir:

“Moskovskiye Vedomosti gazetesi'nin 29 Eylül 1887 tarihli nüshasında münderiç ve Dersaadet'ten mevruktur mektubun tercümesidir.

Dersaadet 19 Eylül

Sadrazamın talii her nasılsa ilerlemektedir. İştirildiğine göre zât-ı şevket semât hazret-i padişah-i müşâr'ün-ileyh Yıldız civarında Nişantaşı nam mahalde konaklık bir arsa edilmiş imiş. Osmanlılar ve ael umum “Kıbrıs Yahudisi” düşman görmekte olanlar zât-ı şevket semât hazret-i şehriyarinin iş bu ihsan-ı şahanelerini türlü türlü izah ve tevill etmektedirler. İş bu husus sadrazamın azl olmasına birinci hatvedir. Bunların rivayetince selâtin-i izâm hazeratı sadrazamlara istifalarına kadar veya akabinde konak ihsan eylemeyi adet edinmişler imiş. İşte Nişantaşında Hayreddin Paşa ile Said Paşa'nın konakları bu vecihle ihsan olunmuş imiş. İş bu husus sair sadrazamların ahvâlini teftiş ve tecessüs eyleme emeli ile dahi icra olunmaktadır. Zât-ı şevket semât hazret-i

taacidari yalnız vükalây-ı sabıklarından değil belki vükelây-ı hazirelerinden bile hayf etmektedir. Şevketlü Sultan Abdülhamid Han hazretlerinin Dersaadet'te telefon inşa etmeye müsaade buyurmadıkları sebebini dahi tehlikeli ve kendilerine emniyet olunmak şüpheli bulunan kimselerin mukalemat-ı hafiyelerine vesile verir diye korktuklarına haml ediyorlar”²¹ (Resim 2)

2 Moskovskiye Vedomosti gazetesinde çıkan haber metni (BOA.Y.PRK.TKM. 11/32-2 29 Eylül 1887).

²⁰ Moskovskiye Vedomosti gazetesi, 1756'dan 1917'ye kadar Moskova'da yayımlanmıştır (1842'ye kadar haftada iki kez, daha sonra üç kez ve 1859'dan itibaren günlük olarak). 1909'a kadar Moskova Üniversitesi'ne ait olarak çıkan gazete, 19. yüzyılın ortalarına kadar Rusya'nın en büyük basın yayın organıdır. https://www.hrono.info/organ/rossiya/mos_ved.php (19.01.2026)

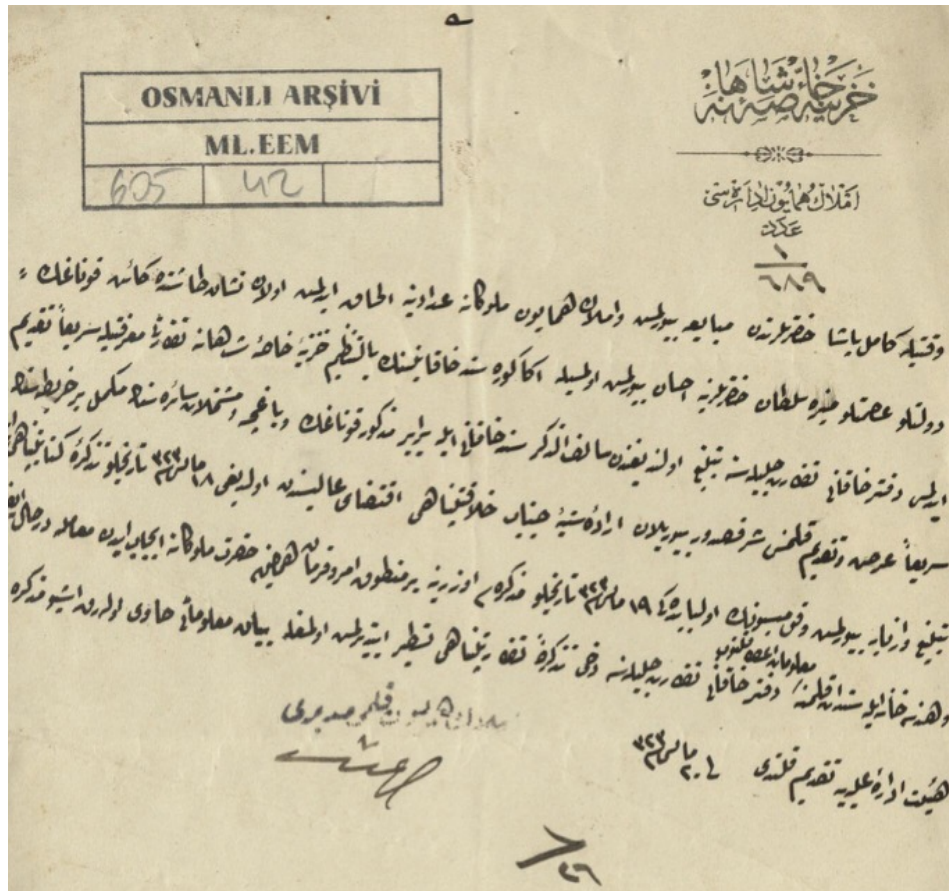
²¹ BOA.Y.PRK.TKM. 11/32-2 (29 Eylül 1887). Haber metninde Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa'nın Yahudi olduğu iddia edilmiştir. Böylelikle Paşa siyaseten zayıflatılmak istenmiştir. Mehmed Kâmil Paşa'nın biyografisine ilişkin çalışmalarda böyle bir iddia bulunmamaktadır.

Nişantaşı Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı'nın İnşası

Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı'nın mevkisi Teşvikiye Camii²² karşısına denk gelmektedir. Günümüzde konağın yerinde İktal İş Merkezi, Sadun Apartmanı ve Göksun Apartmanı ile Teşvikiye Palas yer almaktadır. 1924 tarihli Pervititch haritasında Münire Sultan Konağı olarak gösterilen yapı, Mehmed Kâmil Paşa için Sultan II. Abdülhamid tarafından inşa ettirilen binadır. Konak, 1907 yılında Münire Sultan'a tahsis edildiği için bu haritada onun ismiyle yer almıştır.²³ Konağın Münire Sultan'a geçmesiyle ilgili ifadeler belgede şu şekilde yer almaktadır:

"Vaktiyle Kâmil Paşa hazretlerinden mübâyâa buyrulmuş ve emlak-ı hümayun mulûkâne adadına ilhak edilmiş olan Nişantaşı'nda kâin konağın devletlü-ismetlü Münire Sultan hazretlerine ihsan buyrulmuş olmasıyla âna göre

sened-i hâkânîsinin bi'tanzim hazine-i hassa-i şahane nezareti marifetiyle serian takdim edilmesi defter-i hâkânî nezaret-i celilesine tebliğ olduğundan salit'üz-zıkr sened-i hâkânî ile beraber mezkûr konağın bahçe ve müştemilat-ı sairesinin mükemmel bir haritasının serian arz ve takdim kılınması şeref-sudûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenab-ı hilafet-penahi iktizâ-yı âlisinden olduğu 18 Mayıs 1323 tarihli tezkire-i kitabet-penahi ile tebliğ ve izbar buyrulmuş ve komisyonun ol-bâbdaki 19 Mayıs 1323 tarihli müzekkiresi üzerine ber-mantuk-ı emr-ü ferman-ı hümayun-ı hazret-i mulûkane icab eden muamele derhal ifa ve hendeshane ile senedât kalemine malûmat ita kılınıp defter-i hâkânî nezaret-i celilesine dahi tezkire-i mezarat penahi tastir edilmiş olmakla beyan-ı malûmatı habi olarak iş bu müzekkere heyet-i irade-i aliyyeye takdim kılınması. 20 Mayıs 1323 (2 Haziran 1907)

3 Münire Sultan'a ihsan buyrulan konağın belgesi (BOA.ML.EEM 605/42 20 Mayıs 1323 (2 Haziran 1907))

²²18. yüzyılda henüz yerleşimin olmadığı ve atış yarışmaları ile av partilerinin düzenlendiği ormanlık bir alan olan bölgede, nişan taşlarının bulunduğu araziye III. Selim tarafından bir mescid yapılmış ve sonradan bir cami ile mahalle oluşturularak bölge yerleşime teşvik edilmiştir. Böylelikle bölgenin ve caminin adı Teşvikiye olmuştur. Topkapı Sarayı'ndan ayrılan devlet yönetiminin 1856'da Dolmabahçe'ye 1876'da Yıldız'a taşınmasıyla birlikte, Teşvikiye'nin önemi giderek artmış ve semt, hanedan mensupları ile saraya yakın olmak isteyen üst düzey devlet görevlileri tarafından tercih edilen bir yer hâline gelmiştir. Teşvikiye Camii, saraya yakın bir konumda yer aldığından hem Abdülmecid hem de II. Abdülhamid dönemlerinde önemini yitirmemiştir. Cuma selâmlığı törenlerinde kullanılmıştır. Gizem Ezgi Esen, *Osmanlı Arşivi Belgelerinde Teşvikiye Camii*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019, 14.

²³BOA.ML.EEM. 605/42 20 Mayıs 1323 (2 Haziran 1907).

4 1924 Pervititch haritasında Mehmed Kâmil Paşa Konağı'nın Münire Sultan Konağı olarak gösterimi (<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/126287>) (09.02.2026)

Emlâk-ı Hümayun Kalemî Müdürü” (Resim 3)

Mehmed Kâmil Paşa'ya 10 Ekim 1887'de Nişantaşı'nda ihvan edilen arsaya konak inşası çalışmalarına kısa bir süre sonra başlanmış, yapının mimarlığına Ebniye-i Askeriye mimarı Ohannes Aznavuryan atanmıştır. Sadrazam Mehmed Kâmil Paşa'nın konağı bodrum katı kârgir diğer iki katı da ahşaptan olmak üzere yayvan planlı olarak tasarlanmıştır.²⁴ (Resim 4) Konağın bahçesinde mutfak, arabalık, limonluk gibi yapıları barındıran müştemilat binaları da inşa edilmiştir. Yapının mimarı Ohannes Aznavuryan, 19 Ekim 1887'de saraya sunduğu bir raporla Kıbrıslı Kâmil Paşa için Nişantaşı'nda inşa edeceği konakla ilgili detaylı bilgiler vermiştir. Aznavuryan, yapının iki-iki buçuk ay zarfında biteceğini bildirmiştir. Konağa ait hamam taşlarının Marmara Adası'ndan getirilmesinden dolayı yapımının biraz uzayabileceğini ancak tüm birimlerin 1888 bahar aylarında tamamlanacağını belirtmiştir.²⁵ Aznavuryan söz konusu rapor ekinde konağa ait inşaat keşif kayıtlarını da sunmuştur. 17 Ekim 1887 tarihli keşif defterinde konağın inşasında kullanılacak malzeme türleri ve bedelleri ayrıntılı olarak yer almaktadır. Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı keşif raporunun orijinal metninde şu ifadeler bulunmaktadır:

“Nişantaşı'nda kâin Sadrazam Kâmil Paşa hazretlerine tahsis buyrulan arsa üzerine ba-irade-i seniyye-i hazret-i tacidar-i ber mucib-i resim inşa olunacak ebniye ve teferruatının keşif defteridir.

Bodrum dört arşın kâddinde kamantu tuğlasından harici çimento ve dahili haris harç sıvalı Trieste taşından söveli kârgir ve üzeri kebir meşeden taban ve direkli döşemeden tavana kadar altışar arşın kâddinde iki kat ahşap bölmeli çiğdene tahtasından kaplı ve icab-ı iktizâsına göre silme ve donanımlı ve yağlı boyalı ve dahili bağıdâdiyeli hâlis harç sıva ve sulu kalemkâr işlemeli ve çıralı çamdan sandıklı ve ağırlık top ve makaralı cam çarçube ve kafası Nemçekalısından maâ müştemilât yağlı boyalı kapılı ve tavanları bez çekilerek yağlı kalemkâr işlemeli ve efrenkâri kiremit puşideli sakıf ve dahilden alt ve üst katlarda kebir oda ve nerdiban ve sofalara meşeden mücella parke döşemeli bodrum katı kârgir ve üzeri iki ahşap olarak mükemmel ebniye inşası

Birim fiyatı: 480 kuruş, terbian: 1396, toplam: 670.080 kuruş

Ebniye haricinde ber-mucib-i resim tahti çamaşırılık fevki mükemmel hamam ve bir adet yedek su haziresi inşası

Birim fiyatı: 850 kuruş, terbian: 110, toplam: 93.500 kuruş

Ebniye haricinde bodrum katı üzerine tahti rıhtımlı üzeri Marmara mermerinden kadem ve sahanlıklı etrafı demir parmaklıklı som merdivenler inşası

Birim fiyatı: 270 kuruş, terbian: 60, toplam: 16.200 kuruş

Matbah sırasında alt katlarının harici duvarları kârgir olmak üzere yirmi hayvanlık ahır ve samanlık ve arabalık üzerine koğuş odaları inşası

Birim fiyatı: 280 kuruş, terbian: 360, toplam: 100.800 kuruş

Arsanın iki cihetiyle haremlik ve selamlık beynine ve ahır cihetine muhafaza duvarları inşası

Birim fiyatı: 30 kuruş, sathen: 2000, toplam: 60.000 kuruş

Yapının toplam maliyeti: 1 milyon 580 kuruş

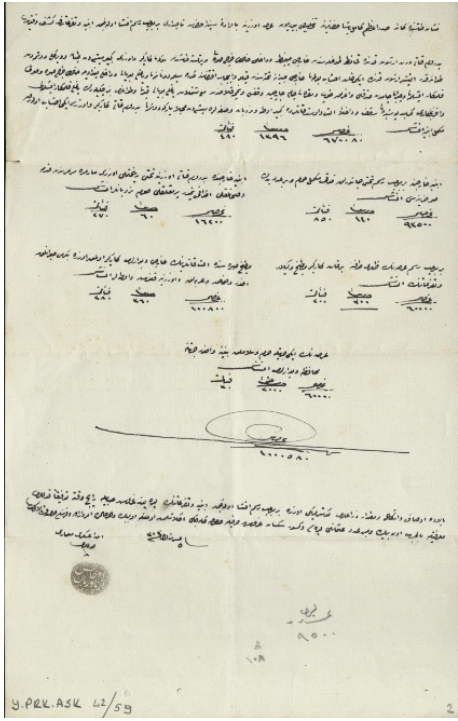
Bâlâda evsaf ve eşkâli ve miktar-ı zıraları gösterildiği üzere ber-mucib-i resim inşa olunacak ebniye ve teferruatının lira yüz kuruş hesabıyla raiç vakte tevfiikan kulları marifetiyle bilhesab on bin ve beş adet Osmanlı lirası ve küsur seksen kuruş sarfiyla husule geleceği anlaşılmiş olmakla ol babda ve herhalde emr-ü irade ve ferman hazret-i veliyyül emrindir. Fi 5 Teşrinevvel 1303(17 Ekim 1887)

Ebniye-i Askeriye Mimarı Kulları

Bende Ohannes Aznavuryan” (Resim 5)

²⁴ Çetintaş, “Osmanlı Sivil Mimarlığı Bağlamında Teşvikiye/Nişantaşı Sarayları ve Konakları”, 175.

²⁵ BOA.Y.PRK.ASK 42/59 5 Teşrinevvel 1303, (17 Ekim 1887).

5 Ohannes Aznavuryan tarafından hazırlanan Mehmed Kâmil Paşa Konağı keşif defteri (BOA.Y.PRK.ASK 42/59-1 5 Teşrinievvel 1303 [17 Ekim 1887])

Aznavuryan'ın hazırladığı keşif raporuna göre kârgir bodrum katı 4 arşın²⁶ yüksekliğinde olması, duvarları kamantu tuğlasından yapılıp iç ve dış halis harçla sıvanması planlanmıştır. Bodrum üzerinde yükselen iki katının ahşap malzemeden yapılması planlanan yapının tavanı 6 arşın yüksekliğinde olacak,²⁷ sövelerde Trieste²⁸ taşı kullanılacaktır. Katların dış cephesi çığdene tahtasıyla kaplanacaktır. İç duvar bölmeleri bağdadi tekniği³⁰ ile yapılıp halis harçla sıvanacaktır. Duvarlar kalem işi tekniği ile süsleneyecektir. Kapı ve pencerelerde Avusturya kalasından yağlı boya kullanılacaktır. Tavanlara bez çekilip üzerine yağlıboya kalem işi tezyinat yapılacaktır. Alt ve üst kat odalarına ve sofalarına cilalı meşe parke döşenecektir.

Çatıda Avrupa tarzı kiremit kullanılacaktır. Konağın ana binasının kullanım alanı toplam 1396 metrekare olacaktır. Metrekare birim fiyatı 480 kuruş, genel maliyeti ise 670.080 kuruştur. Konağın dışında inşa edilecek hamamın altında bir çamaşırılık ve bir de yedek havuz yapılacaktır. Hamam ve çamaşırılığın toplam maliyeti 93.500 kuruştur. Konağın girişinde Marmara Adası mermerinden merdivenler yapılacaktır. Merdivenlerin maliyeti 16.200 kuruştur. Yapının arkasında 60.000 kuruş masrafla kârgir mutfak ve kiler inşa edilecektir. Mutfağa yakın bir yerde 20 hayvanlık bir ahır, samanlık ve arabalık inşa edilecektir. 100.080 kuruş masrafla yapılacak bu birimlerin üzerinde çalışanlar için koğuşlar olacaktır. Haremlik ve selamlık arasına ve etrafına 60.000 kuruş harcamayla muhafaza duvarları örülecektir.

Mermer sütunlarla tanımlanan ana giriş, arka bahçe duvarına bitişik olarak inşa edilen müstakil hamam ve günümüzde karakol yapısının arkasında kalan harem bahçesinin merkezinde yer alan seyir köşkü, Mehmed Kâmil Paşa Konağı'nın mimari bileşenlerini oluşturmaktadır. Ahmet Semih Mümtaz İstanbul konaklarına ilişkin hazırladığı eserinde Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı ile ilgili şu bilgileri vermektedir.

"İntizamıyla meşhurdu. Aşırı kalabalıktı da! Düzinelerle evlatlar, dadılar, matmazeller, hocalar, yaverler, çavuşlar, misafirler burayı bir düğün evine çevirmişlerdi. Harem dairesine bizzat hanımefendi, selamlığa ve bütün hesaplara da paşanın oğullarından Abdullah Bey bakardı. Bu Abdullah Bey sonraları Maliye Nazırı olmuştur. Konakta sadrazam paşanın mührüdarı Kıbrıslı Asaf Bey'in ziyaretçileri sadrazama haber vermek, götürüp getirmek bahisinde koruyucu vazifeleri vardı. Çok iyi bir adamdı. Gevezeler bu Kâmil Paşa konağına entranca girmeye pek yanaşmazlardı."³¹

²⁶ **Arşın:** Bina arşını veya zirâ-i mi'mârî olarak da bilinen bu ölçü birimi, mimarlık işlerinde kullanılmaktadır. 1841 yılında mimar arşınının değeri, platin bir ayar arşını esas alınarak 75,7738 santimetrelilik bir standarda bağlanmıştır. Askatları kadem, parmak, hat ve nokta olan mimar arşını, bir arşının iki kadem, bir kadem in on iki parmak, bir parmağın on iki hat, bir hatın on iki nokta esasına göre tanımlandığı bir ölçü sistemine dayanmaktadır. Daha sonraki düzenlemelerde mimar arşınının uzunluğu 75,775 santimetre olarak kabul edilmiş, ilerleyen süreçte küsurat yuvarlanarak 75,8 santimetreye tamamlanmıştır.

4 arşın= 3,03 metre

Mehmet Erkal, "Arşın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 3, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, 411-413.

²⁷ 6 arşın= 4,55 metre

²⁸ **Trieste:** 1867-1918 yılları arasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde yer alan Trieste, İtalya'nın kuzeydoğusunda Friuli-Venezia Giulia bölgesinde bulunan, aynı adı taşıyan ilin merkezidir. Slovenya sınırına yakın konumlanan kent, Adriyatik Denizi'ndeki Trieste Körfezi'nin başında yer alan bir liman şehridir. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Trieste>, (21.01.2026). **Trieste taşı:** Trieste taşı, İtalya'nın kuzeydoğusunda yer alan liman kenti Trieste'den temin edilmesi nedeniyle bu adla anılan, gri-sarı renkli travertenimsi kalker türüdür. Kolay temin edilmesi ve işlenebilir yapısı sayesinde kaplama taşı ya da blok malzeme olarak yapılarda yaygın biçimde kullanılmıştır. Şennur Kaya, "İzmit'te İnşa Edilmesi Tasarlanan Üç Yapı İçin Hazırlanan Keşif Defterlerinin (1888-1912) Yapı Malzemesi Terminolojisi Açısından Değerlendirilmesi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 21 (2012), 69-70.

²⁹ Bartın bölgesinde yetişen ve aynı adlı iskeleden başka bölgelerde gönderilen; dış kaplamalarda, silmelerde pencere sövelerinde, raflarda ve açık havaya maruz yerlerde kullanılan çirali ağaç türüne denilmektedir. Deniz Mazlum, *1766 İstanbul Depremi Belgeleri İçerisinde Yapı Onarımları*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2011, 274.

³⁰ **Bağdadi tekniği:** Geleneksel Anadolu konut mimarisinde ahşap duvar iskeletinde uygulanan siva yöntemleri içinde yer alan bağdadi sistem, ahşap çitaların üzerine siva uygulanmasına dayanan yöntemdir. Bağdadi tekniğinde, 1,5-2 cm kalınlığında, 2-2,5 cm genişliğinde ve 1,5-4 m uzunluğundaki ahşap çitalar, 2-3 cm aralıklarla ahşap iskeletin iç ve dış yüzüne çakılmaktadır. Çitaların üzerine kum, sönmüş ve süzülüş kireç ile kıtaktan oluşan yaklaşık 2 cm kalınlığında kaba siva uygulanmakta, bu tabakanın kurumasının ardından 0,5-1 cm kalınlığında ince siva yapılmaktadır. (Mimarlıkta siva veya kerpiç içine katılan saman, elyaf vb. liflere "kıtık" denilmektedir) Zehra Sevgen Perker, "Sistem Yaklaşımı Bağlamında Bir Girdi ve Sistem Olarak Geleneksel Anadolu Konutu", *NWSA-Engineering Sciences*, 7/2, (2012), 564.

Lütfullah Gündüz-Şevket Onur Kalkan, "Yapısal Restorasyon Harçlarında Kıtık Boyutlarının Harcı Teknik Özelliklerine Etkisinin İncelenmesi", *ECSAC European Conference on Science, Art & Culture Proceedings Book*, Ed. Hasan Arapgirioğlu-Atilla Atik, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018, 243.

³¹ Ahmet Semih Mümtaz, *Eski İstanbul Konakları*, Haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul: Kurtuba Kitap, 2011, 57.

Yapının Mimarı Ohannes Aznavuryan

Ohannes Aznavuryan'ın³² doğum tarihi ve yeri konusunda kaynaklar arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. (Resim 6) Araştırmacı Farajova, Aznavuryan'ın 21 Mayıs 1854 tarihinde İstanbul'dan İzmir'e gitmekte olan bir İngiliz gemisinde doğduğu bilgisini vermektedir. Mezar taşı kitabesine dayanan başka bir kaynağa göre ise 1853 yılında Londra'da dünyaya gelmiştir.³³ Babası Seroype (Hovsep) Aznavur, avukat olup 1868 yılında İstanbul'da Ermeniler arasında "Ser" (sevgi) adını taşıyan ilk mason locasını kurmuştur. Ailesinin uzun süre Londra'da yaşadığı bilinen Aznavuryan, 1867'de İstanbul'a dönmüş, ardından öğrenim amacıyla Venedik'e gönderilmiş ve Mikhitaristlere ait Murad-Rapelyan Koleji'nde eğitim görmüştür. Eğitimine dair farklı görüşler bulunmakla birlikte 1876 yılında yirmi iki yaşındayken Roma'ya giderek Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydolmuş, buradan 1879'da ödül alarak eğitimini tamamlamıştır. Öğrencilik yıllarında hem akademik hem de sportif alanda dikkat çeken başarılar elde etmiştir³⁴

19. yüzyılın sonlarında Galata, Beyoğlu ve Eminönü'nde yer alan hanlarda mimarlık ve müteahhitlik bürolarının yaygınlık kazandığı görülmektedir.³⁵ Nitekim Aznavuryan'ın St. Pierre Han içinde 5 ve 6 numaralı odalara sahip olduğu bilinmektedir.³⁶ Aznavuryan, 1879'da İstanbul'a döndükten sonra Ebniye-i Askeriye mimarı olarak devlette görev almıştır. Başta Saint-Stefan Kilisesi olmak üzere çok sayıda önemli yapıya imza atmıştır. Beyoğlu'ndaki Yeni Fransız Tiyatrosu, Tepebaşı Tiyatrosu, Cibali'deki Reji İdaresi tütün işletmesi ve sigara fabrikası, Sirkeci'deki Sansaryan Hanı, Sultanhamamı'ndaki Topalyan Hanı, Heybeliada'daki Abbas Halim Paşa Köşkü, Kanlıca'daki Prens Rukiye Yalısı ve Beyoğlu'ndaki Abbas Halim Paşa Konağı (Mısır Apartmanı) bu yapılar arasında yer almaktadır. Gülbenkyan Hanı, Prens Nimet Hanım, Prens Muhammed Ali ve Boğos Bey'in türbelerini inşa etmiştir.³⁷ Birinci Dünya

Savaşı öncesinde ya da sonrasında Kahire'ye yerleşen Aznavuryan, saray, konak ve villa ölçeğinde mimari eserler üretmiş; böylece Osmanlı coğrafyasını aşan, çok merkezli bir mimari tasarım ve inşa anlayışı ortaya koymuştur.³⁸ 1935 yılında Kahire'de vefat etmiştir.³⁹

6 Ohannes Aznavuryan ve yakın dostu Bedros Atamyan

Kıbrıslı Kâmil Paşa Konağı'nın Mimari Üslubu

19. yüzyılın son çeyreğinde Beşiktaş ve yakın çevresinde inşa edilen sadrazam konakları, saray yapılarından daha sınırlı ölçekte tasarlanmış, klasik Osmanlı konut tiplerinden ise daha büyük yapılardır. (Resim 7) Bu konaklar, Osmanlı Devleti'nin geç dönemine ait idari temsil anlayışını ve dönemin konut ölçeğini yansıtan anıtsal nitelikli yapı örnekleri arasında değerlendirilmektedir.⁴⁰

³² Mimarın ismi ile ilgili yayınlarda Hovsep Aznavur/Hovsep Aznovor olarak da geçtiği görülmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlı belgelerinde ismi Ohannes Aznavuryan olarak geçmesi sebebiyle bu hâli referans alınmıştır.

³³ Mimarın doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda farklı tarihler yer almaktadır. 1845 yılında Londra'da doğan Aznavuryan'ın 1867 yılında İstanbul'a yerleştiği bilgisine yer verilmiştir. Turan Farajova, *İstanbul Apartmanları Beyoğlu*, İstanbul: Epona Yayıncılık, 2025, 51.

³⁴ Farajova, *İstanbul Apartmanları Beyoğlu*, 51.

³⁵ Cengiz Can, *İstanbul'un Yabancı ve Levanten Mimarları*, İstanbul: Arketon Yayınları, 2023, 38.

³⁶ 1905 yılında Aznavuryan'ın bıraktığı 5 ve 6 numaralı odalar, Perpignani, Langas, Mongeri ve De Nari tarafından birleştirilip buraya taşınmıştır. Oya Şenyurt, *Osmanlı'da Mimari Mekân ve Yaşam, Zamanın Mekânları Mekânın Zamanları*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018, 264.

³⁷ Kevork Pamukciyan, *Biyografileriyle Ermeniler, Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar IV*, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2003, 67.

³⁸ Hasan Kuruyazıcı-Mete Tapan, *İstanbul'da Fener Semtindeki Sveti Stefan Bulgar Kilisesi: Bir Bina Monografisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019, 46-49.

³⁹ <https://www.biyografi.net/kisi-hovsep-aznavur-621/> (09.02.2026)

⁴⁰ Alan, *Sâmiha Ayverdi'nin Eserlerinde Üç Temel Mekân: Konak, Köşk ve Yalı*, 34.

7 Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı genel görünüm (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90647/39)

Yayvan planlı konut tipi özelliği gösteren yapının iç mekân kurgusunda haremlik selamlık birimlerinin vurgusu geleneksel konut tipolojisini yansıtmaktadır. (Resim 8) Buna karşın konağın mimari kurgusu, 19. yüzyılda yaygınlık kazanan neoklasik üslubun planlama, cephe düzeni ve süsleme anlayışını yansıtmaktadır. Kârgir bodrum kat üzerine yükselen iki katlı ahşap yapı şeması, dönemin yangın yönetmelikleri ve statik gereklilikleri doğrultusunda geliştirilmiş karma yapı tekniğinin tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Bodrum katın kamantu tuğlası ile inşa edilmesi, iç ve dış yüzeylerin halis harçla sıvanması, yapının sağlıklı ve dayanıklılık ilkelerine uygun biçimde ele alındığını göstermektedir. Üst katlarda ahşap malzemenin tercih edilmesi, Osmanlı konut geleneğinin sürekliliğini ortaya koyarken, kat yüksekliklerinin altı arşın olarak belirlenmesi, iç mekânda ferahlık ve anıtsallık arayışına işaret etmektedir. Dış cephede neoklasik üslubun simetrik ve anıtsal dili benimsenmişken iç mekân organizasyonunda geleneksel Osmanlı konut anlayışının sürdürüldüğü bu düzenleme, geç Osmanlı döneminde Batılı mimari etkiler karşısında işlevsel ve toplumsal hassasiyetlerin korunmasına verilen önemi açıkça yansıtmaktadır.

Cephe ve iç mekân süslemelerinde görülen düzenleme anlayışı, neoklasik üslubun bezeme repertuarı ile doğrudan ilişkilidir. Sövelerde Trieste taşı kullanılması, Avrupa kaynaklı yapı malzemelerinin bilinçli tercihini

ortaya koyarken, çığdene tahtası ile kaplanan cephe yüzeyleri, ahşap mimarinin estetik sürekliliğini korumaktadır. İç mekânda Bağdadî teknikle oluşturulan duvar bölmeleri, kalem işi süslemeler, bez üzerine yağlıboya tezyinatlı tavanlar ve cilalı meşe parke döşemeler, Batılılaşma döneminin seçkin konutlarında görülen süsleme anlayışını yansıtmaktadır. Kapı ve pencerelerde Avusturya kalası kullanılması, çatı örtüsünde Avrupa tarzı kiremit tercih edilmesi, konağın mimari dilinde uluslararası etkilerin belirginleştiğini göstermektedir. Bu unsurlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı'nın geç 19. yüzyıl Osmanlı sivil mimarisinde neoklasik üslubun temsil gücü yüksek örneklerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

8 Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı iç mekân görünümü, salon detayı (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi. 90647/40)

9 Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı genel görünüm ve dış merdivenler (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90646/6)

10 Mehmed Kâmil Paşa Konağı'nın limonluğu (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90646/1)

11 Mehmed Kâmil Paşa Konağı'nın harem bahçesinde yer alan köşkü (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90646/5)

12 Mehmed Kâmil Paşa Konağı hamamının haricen görünüşü (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90646/2)

13 Mehmed Kâmil Paşa Konağı hamamının üst kat sofası (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90646/3)

14 Mehmed Kâmil Paşa Konağı hamamının alt kat sofası (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90644/4)

Konağın girişinde Marmara Adası mermerinden tasarlanan anıtsal merdiven düzeni, sadrazam konaklarına özgü temsil niteliğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Demir parmaklıklarla çevrelenen bu merdiven düzenlemesinin, 19. yüzyıl Osmanlı neoklasik mimarisinde cephe kompozisyonunun tamamlayıcı bir unsuru olduğu anlaşılmaktadır. (Resim 9) Yapının arka bölümünde konumlandırılan kârgir mutfak ile kiler birimleri, konut içinde hizmet mekânlarının ana yaşama alanlarından kesin biçimde ayrıldığını göstermektedir. Mutfak çevresinde yer alan ahır, samanlık, arabalık düzenlemesi, bu birimlerin üzerinde tasarlanan hizmetli koşulları, sadrazam konağının gündelik işleyişine hizmet eden bağımsız birimler olarak planlandığını ortaya koymaktadır. (Resim 10, Resim 11, Resim 12, Resim 13, Resim 14) Haremlik ile selamlık arasında tanımlanan muhafaza duvarları, Osmanlı konut geleneğinde mahremiyet ilkesinin mekânsal sınırlarla titizlikle korunduğunu belgelemektedir.

Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa'dan Sonra Konağın Kullanımı

Aydın valiliği görevini yürüttüğü dönemde mali durumu bozulan Mehmed Kâmil Paşa, Nişantaşı'nda bulunan konağını ve arsasını, Sultan II. Abdülhamid'in talebi doğrultusunda, on beş bin lira bedel karşılığında padişaha satmıştır.⁴¹ Genel uygulamada, konak sahibi vefat ettikten sonra yapı vârislerinden alınarak devlet mülkü hâline getirilmektedir. Ancak Mehmed Kâmil Paşa'nın yaşamış olduğu siyasi çekişmeler sonucu gözden düşmesi üzerine bu gelenek uygulanmamış; konak, 1903 senesinin Mayıs ayında padişahın emriyle Kâmil Paşa'dan alınmıştır. Sultan Abdülmecid'in oğlu Şehzade Kemaleddin'in kızı Münire Sultan'ın Salih Paşa

ile evlenmesi üzerine Mehmed Kâmil Paşa'nın konağı 2 Haziran 1907 tarihinde bu hanım sultana tahsis edilmiştir.⁴² Münire Sultan oturmadan önce konağın bütün eksikleri giderilmiştir.⁴³

Münire Sultan - Salih Paşa ile evliliğinden Kemaleddin isimli bir çocuk dünyaya gelmiştir. Bu evlilik uzun sürmemiş Salih Paşa 11 Haziran 1913 tarihli gerçekleşen Mahmud Şevket Paşa suikastına karıştığı iddiasıyla 24 Haziran 1913'te idam edilmiştir. Hanedanın 3 Mart 1924 tarihinde sürgüne gönderilmesine kadar Münire Sultan bu konakta münzevi bir hayat sürmüştür. 1939'da Münire Sultan'ın Fransada vefat etmesinin ardından oğlu Kemaleddin Efendi Topkapı Sarayı'nda memur olarak görev yapmış ve 1987 yılında vefat etmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra konak, Selanik'ten İstanbul'a taşınan Şişli Terakki Mektebi⁴⁴ tarafından kiralanmış, yapının daha sonra yıkım sürecine girmesi üzerine okul Halil Rıfat Paşa'ya ait konağa taşınmıştır.⁴⁵

Münire Sultan Konağı'nın yıkılmasının ardından söz konusu parsel üzerinde farklı tarihlerde apartman yapıları inşa edilmiştir. 1910'lu yıllardan yapıldığı bilinen Teşvikiye Palas'ın Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa Konağı'nın bahçe sınırları içinde inşa edildiği düşünülmektedir. (Resim 15) Konağın son kullanıcısı Münire Sultan'ın 1924'de yurt dışına çıkışından sonra net bilinmeyen tarihte yıkılan yapının arazisi üzerine 1940'lı yıllarda İzmirli bir aileye ait bir bina inşa edilmiş bu yapıda da 1992 yılında yıkılarak, yerine İkbâl İş Merkezi kurulmuştur. (Resim 16) Konağın geniş arazisinde ayrıca 1950'li yıllarda Sadun Apartmanı ve Göksu Apartmanı inşa edilmiştir.⁴⁶(Resim 16, Resim 17)

⁴¹ Şen, *Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa: 1832-1913*, 75-76.

⁴² BOA.ML.EEM. 605/42 20 Mayıs 1323 (2 Haziran 1907).

⁴³ Aysen Ay, "Yeni Devrin İhtişamlı Konakları: Beşiktaş ve Nişantaşı'nda Yapılan İlk Sadrazam Sarayları ve Devlet Ricali Konakları", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7/7 (2025), 283-302.

⁴⁴ Terakki Vakfı Okulları, 1877 yılında Selanik'in önde gelen Türk iş insanları tarafından Mekteb-i Terakki adıyla özel bir okul olarak kurulmuştur. Kurumun yönetimi, vakıf ilke ve yapısını yansıtan bir encümen tarafından yürütülmüştür. Selanik dönemi, işgal ve savaş koşullarının yarattığı güçlükler nedeniyle sona erme aşamasına ulaşmıştır. Selanik'te kalan kurucu ve umumi encümen üyeleri faaliyetlerini sınırlı imkânlarla sürdürmüştür. Encümen heyetinin bir bölümü İstanbul'a gelerek Terakki Okullarının ikinci kuruluşunu gerçekleştirmek amacıyla Lisan Mektebi adıyla yeni bir eğitim girişiminde bulunmuştur. Okul, 1919 yılında Şişli'de faaliyete geçmesiyle Şişli Lisan Mektebi adıyla anılmaya başlamıştır. Eğitim faaliyetleri ilk aşamada Nişantaşı'nda Mahmut Celâleddin Paşa Konağı'nda yürütülmüş, bu yapının yanmasının ardından Pangaltı'da kiralanmış Nuri Paşa Konağı'nda devam etmiştir. Kurum, 1922 yılında Ferit Paşazade Mehmet Bedri Bey ve validesine ait binada, 1924 yılında Şerif Paşa ve Münire Sultan Konakları'nda, 1927 yılında Halil Rıfat Paşa Konağı'nda, 1928 yılında ise Nişantaşı'ndaki Başmabeyinci Konağı'nda eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. Mehmet Ö. Alkan, "Selanik'ten İstanbul'a: Bir Muhacir ve Mübadil Olarak Terakki Okulları", *Toplumsal Tarih*, 190, (2009), 68.

⁴⁵ Burak Çetintaş, *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na Sultanların ve Paşaların Semtinin Tarihi*, İstanbul: Antik A.Ş. Yayınları, 2005, 270.

⁴⁶ Çetintaş, *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na Sultanların ve Paşaların Semtinin Tarihi*, 265.

15 Teşvikiye Palas

17 Sadun Apartmanı

18 Göksu Apartmanı

Değerlendirme ve Sonuç

Sultan II. Abdülhamid döneminde Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşanın görev süreci kapsamında konak inşası için gerçekleştirilen arsa tahsisi yapının siyasal ve idari bağlamını ortaya koymaktadır. Hazine-i Hassa kayıtları bu tahsisin merkezi otorite tarafından yürütüldüğünü belgelemektedir. İnşa belgeleri konağın 19. yüzyılda devlet erkini temsil eden bir mekân olarak tasarlandığını göstermektedir. Çarlık yönetiminin önde gelen yayın ağlarından Moskovskiye Vedomosti gazetesinde yer alan haber, arsa ihsanının uluslararası düzeyde siyasal bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu belgeler, konak mimarisinin idari güç, statü, görünürlük üzerinden okunmasına imkân tanımaktadır.

Konağın mimari özellikleri ise 19. yüzyıl Osmanlı konut geleneğinin dönüşen yapısını yansıtmaktadır. Mimar Ohannes Aznavuryan imzalı keşif defteri karma

16 Teşvikiye Camii bahçesinden İkbâl İş Merkezi ve Sadun Apartmanları

yapı sisteminin teknik ve işlevsel gerekçelerle tercih edildiğini göstermektedir. Kârgir bodrum kat güvenlik ve dayanıklılık kaygılarını ortaya koymaktadır. Ahşap üst katlar geleneksel konut üretiminin sürekliliğini belgelemektedir. Mekânsal kurguda haremlik selamlık düzeni sosyal düzeni doğrudan yansıtmaktadır. Cephe ve iç mekân düzeni dönemin Batılılaşma eğilimleriyle uyumlu bir görünüm sunmaktadır. Yapının Münire Sultanın mülkiyetine geçmesinin ardından saray çevresiyle kurulan ilişkileri görünür hâle getirmektedir. Konağın şahıs mülkiyetinden kurum yapısına dönüşmesi sürecinde Şişli Terakki Vakfı tarafından okul olarak kiralanması yapının işlevsel dönüşümünü belgelemektedir. Eğitim yapısı olarak kullanımı Osmanlı döneminde seçkin konutların kamusal hayata dâhil edilme sürecini yansıtmaktadır. Bu süreç kent mekânında sosyal işlevlerin yeniden tanımlandığını göstermektedir.

Konağın yıkılması parselin tarihsel sürekliliğinde belirgin bir kopuş yaratmıştır. Bu saha üzerinde apartman yapılarının inşa edilmesi Nişantaşı-Teşvikiye hattındaki kentsel dönüşümün somut bir göstergesi niteliği taşımaktadır. Konak ölçeğindeki yapı düzeni yerini çok katlı konut dokusuna bırakmıştır. Arşiv belgeleri, dönem basını, mimari veriler birlikte değerlendirildiğinde yapı geç Osmanlıdan Cumhuriyet dönemine uzanan mekânsal değişimi okumaya imkân tanıyan güçlü bir tarihsel kaynak olarak önem kazanmaktadır.

Kaynakça

I. Arşiv Belgeleri

T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi BOA

Askeri Maruzat

Evkaf Nezareti Maruzatı

Hazine-i Hassa İradeler

Maliye Nezareti Emlak-i Emiriye Müdüriyeti

II. Kaynak Eserler ve İncelemeler

Alan, Selami. *Sâmiha Ayverdinin Eserlerinde Üç Temel Mekân: Konak, Köşk ve Yalı*. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, 2005.

Ay, Aysen. "Yeni Devrin İhtisamlı Konakları: Beşiktaş ve Nişantaşı'nda Yapılan İlk Sadrazam Sarayları ve Devlet Ricalı Konakları", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*. 7/7, (2025): 283-302.

Can, Cengiz. *İstanbul'un Yabancı ve Levanten Mimarları*, İstanbul: Arketon Yayınları, 2023.

Çelik, Zeynep. *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*. Çev. Selim Deringil. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Çetin, Atilla. "Kıbrıslı Kâmil Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. Cilt 25, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2022: 392-393.

Çetintaş, Burak. *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na Sultanların ve Paşaların Semtinin Tarihi*. İstanbul: Antik A.Ş. Yayınları, 2005.

Çetintaş, Burak. "Osmanlı Sivil Mimarlığı Bağlamında Teşvikiye/Nişantaşı Sarayları ve Konakları", *Dolmabahçe Mekânın Hafızası*. Der. Bahar Kaya. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Erkal, Mehmet. "Arşın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. Cilt 3, 1991: 411-413.

Eren, Hasan. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1999.

Esen, Gizem Ezgi. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Teşvikiye Camii*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.

Farajova, Turan. *İstanbul Apartmanları Beyoğlu*. İstanbul: Epona Yayıncılık, 2025.

Gündüz, Lütfullah, Şevket Onur Kalkan. "Yapısal Restorasyon Harçlarında Kıtık Boyutlarının Harcın Teknik Özelliklerine Etkisinin İncelenmesi", *ECSAC European Conference on Science, Art & Culture Proceedings Book*. Ed. Hasan Arapgirlioğlu, Atilla Atik. Ankara: Gece Kitaplığı, 2018: 243-251.

Gürses-Sögüt, Sibel. "Modern Bir İmarı Çözümleme Dememesi: 1865 Hocaapaşa Yangını", *Mimarlık*. 406, (2019), 54-60.

Hasol, Doğan. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: YEM Yayınları, 2014.

Kaya, Şennur. "İzmit'te İnşa Edilmesi Tasarlanan Üç Yapı İçin Hazırlanan Keşif Defterlerinin (1888-1912) Yapı Malzemesi Terminolojisi Açısından Değerlendirilmesi", *Sanat Tarihi Yıllığı*. 21, (2012): 59-88.

Kuruyazıcı, Hasan, Mete Tapan. *İstanbul'da Fener Semtindeki Sveti Stefan Bulgar Kilisesi: Bir Bina Monografisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.

Kurtay, Nevin. "19. Yüzyılda Batılılaşan Nişantaşı ve Beşiktaş", *Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*. 1, (2015): 26-37.

Mazlum, Deniz. *1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Yapı Onarımları*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2011.

Mümtaz, Ahmet Semih. *Eski İstanbul Konakları*. Haz. İsmail Dervişoğlu. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2011.

Önal, Eylem. *Teşvikiye Örneğinde Konut Üretim Süreçlerinin Değişim Eğilimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2004.

Orman, İsmail. "Konak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. Cilt 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013: 159-161.

Pamukciyan, Kevork. *Biyografileriyle Ermeniler, Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkıları IV*. İstanbul: Aras Yayıncılık, 2003.

Tanyeli, Uğur. "İstanbul Mimarisinde Radikal Değişim Eresi: XVIII ve XIX. Yüzyıllar", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. Cilt 8, İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2015, 312-367.

Salbacak, Salih. "Mütareke Dönemi İstanbul'unda Beyoğlu'nun Çok Kültürlü Yapısı ve Frej Apartmanı", *International Journal Of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*. 3/1 (2019): 33-44.

Salman, Yıldız. "Alafrangadan Modern'e: Teşvikiye Nişantaşı", *Dolmabahçe Mekânın Hafızası*. Der. Bahar Kaya. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Saner, Turgut. "İstanbul Ahşap Konut Mimarisinde Üslup ve Karakter", *Ahşap İstanbul Konut Mimarisinden Örnekler*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları 5, 2008.

Sevgen Perker, Zehra. "Sistem Yaklaşımı Bağlamında Bir Girdi ve Sistem Olarak Geleneksel Anadolu Konutu", *NWSA-Engineering Sciences*. 7/2 (2012): 554-571.

Şen, İsmail. *Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa: 1832-1913*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1995.

Şenyurt, Oya. *Osmanlı'da Mimari Mekân ve Yaşam, Zamanın Mekânları Mekânın Zamanları*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018.

Tülek, Murat. Jean-François Pérouse-Funda Ferhanoglu. "1922 Öncesinde Jacques Pervititch", *Toplumsal Tarih Akademi*. 5 (2024): 22-58.

III. İnternet

<https://archive.org/details/GenealogyOfTheImperialOttomanFamily2005/page/n33/mode/2up> (13.01.2026)

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/126287> (09.02.2026)

<https://www.biyografi.net/kisi-hovsep-aznavur-621/> (09.02.2026).

https://www.hrono.info/organ/rossiya/mos_ved.php (19.01.2026)

<https://istanbullife.com.tr/> (19.01.2026)

<https://katalog.istanbul.edu.tr/> (19.01.2026)

<https://www.terakki.org.tr/terakki-vakfi-okullari/hakimizda/tarihce/> (03.02.2026)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Trieste> (21.01.2026).

